

A szőregi csata hősnője

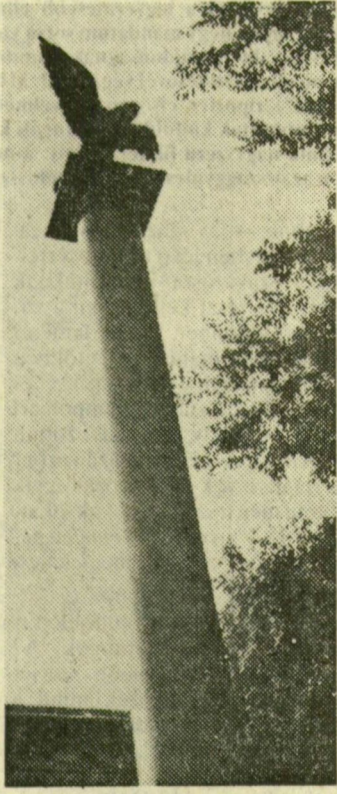
A 140. ÉVFORDULÓRA

A napokban jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában Jókai Mór Összes Művei kritikai kiadásának sorozatában két kötet *Elbeszélések 1950* címmel. A másodikban olvasható az írónak *Emléksorok – Napló, 1848–49-ből* című munkája. A 237. lapon találjuk a következő sorokat: „Szegeден lehetett látni a Bocskai-huszárok között egy szép, fiatal barna lányt, hajdú lány volt, már akkor őrmester rangot viselt, a szőregi csatában elesett, egy golyó szívén ment keresztül, ott maradt a sáncon fekve. Maga az osztrák tábornok is megállt holttesténél, amikor arra ment.”

A szövegmagyarító jegyzetből (a 716. lapon) csak azt tudhatjuk meg, hogy ezt a jelenetet Jókai később *Az eltűnt leányok* című elbeszélésében fölleve-nítette; még a Bocskai-huszárok egyenruháját is leírta...

Erdei Gyula hajdúszoboszlói tanár levéltári búvárkodása során megtalálta a honvédseregbe önként lépett szoboszlai-aknak 1867-ben összeállított névjegyzékét. Négy tiszt írta alá, a város pecsétjével hitelesítették az 571 nevet tartalmazó névsort. Ebben olvasható, hogy a hajdúszováti születésű, Szoboszlón lakó Szalóki Zsuzsánna 18 éves hajadont 1849. március 29-én Gál Lajos néven az 52. zászlóalj honvédjévé avatták. A helyi hagyomány joggal azonosítja a szőregi csatában elesett hajdú lányt Szalóki Zsuzsánnával.

1988 elején Diószegi Lajos ny. tanár, a hajdúszováti honismereti szakkör vezetője, a helyi református egyház iratanyagában rátalált a szováti 48-as honvédek teljes névsorára, 69 névre. A lelkes szovátiak tavaly szeptember 29-én, a pákozdi csata évfordulóján a község főutcáján, a József Attila és az Arany János utca saroktelkén a 48-as emlékkertben oszlopot állítottak, és rajta márványtábl-

A szőregi csata emlékműve Szegeден, az Aradi vértanúk terén

lán örökítették meg a szováti lánnyal együtt kereken hetven szabadságharcos hősük nevét.

A szabadságharcban férfiként küzdő nőkről közzéleményünk többnyire Huszka Jenő *Mária főhadnagy* (1942) című, népszerű daljátékából tud. Ha egyáltalán tudja, hogy Lebstück Károly főhadnagy, azaz Lebstück Mária (1830–1892) történeti személy volt, annyira, hogy a szabadságharc bukása után hat hónapig raboskodott az aradi várban... Bánya Júlia (1824–1883) nevét hajdan népi kollégium viselte: ő az elhunyt férje nevében, mint Sárossy Gyula, századosi rendfokozatot szerzett. A kutatás még tud csaknem tucatnyi hasonlóról. Hozzájuk csatlakozhat most Szalóki Zsuzsánna (1831–1849) honvéd őrmester, a szőregi csata hősnője.

Ápoljuk az ő emlékét is.

PÉTER LÁSZLÓ

Ezkerkilencszázötvenkilenc május második felétől Egertől északra és nyugatra a Vörös Hadsereg és az intervenció erők közötti harc váltakozó sikerrel hullámzott, azonban június közepére a Vörös Hadseregnek sikerült Miskolc és Kassa elfoglalása. Az intervenció támadását akkor sikerült visszاسzorítani, miközben a királyi román hadsereg nagy erőket vont össze a Tisza menti támadásra. Ezek fölött is, — bár nagy veszteséggel — az egységes munkáshadsereg győzött.

Az erők egyenlőtlen alakulása azonban olyan nagy volt, hogy a lelkesedés kevés, a fegyver még kevesebb lett a végső győzelemhez. A küzdelem végül is vereséggel végződött.

Az 'Egri Vörös Újság' 1919. július 31-én még nem hitt a vereségben, ami pedig már másnap, augusztus 1-jén bekövetkezett. Augusztus 2-án az egri sajtó nyomdája előtt már a Peidl-kormány névsorát és kiáltványát olvashatták a város lakói.

Lájer Dezső, Heves megye direktóriumának elnöke, augusztus 3-án a városházára rendelte a tisztviselőket, fegyverbe szólította őket. Lájer az asztalt verve kijelentette: „...lesz még a proletárkölben annyi erő, hogy lesújtson azokra, akik megvédeni nem akarják...” Mindezt akkor tette, amikor a Város határát már döngötte a román hadsereg, melynek fegyverétől másnap, — azaz augusztus 4-én — elesett Eger városa.

Georgescu, a város román parancsnoka fölöszlatott minden egyesületet, a szociáldemokrata pártot, a szakszervezeteket, melyet még ki is raboltak. Tömegesen tartóztatták le mindazokat, akik részt vettek a Tanácsköztársaság munkájában. Ezeket, a vérepektől megkínzott embereket megköttözve hurcolták végig a városon, ahol a fölheccelt tömeg gyalgatta őket. A letartóztatottak között volt Lájer Dezső, a direktórium elnöke. Giffka Ferenc, a direktórium katonatanácsának elnöke, és Kolacskovszky Lajos megyei alispán, a direktórium tagja.

1919. augusztus 12-én érkezett a Városba csapatával Károly, román trónörökös, hogy „megtisztítsa” a Vörös Hadsereg maradvékától a terepet a cseh demarkációs határig. Akkor volt a reakció öröme, hogy a bankettek egymást érték. Ellenforradalmi örvöngéstől volt hangos a város, ahol gát-

1919 augusztus

lástalanul tombolt az erőszak, az izgatás, a féktelen terror. A román katonai vezetés statáriumot hirdetett 150 kommunista fölött és gyorsított eljárással kilenc halálos ítéletet hozott, köztük Kolacskovszky Lajosra. Nyilvános kivégzést rendeltek el a halálra ítélték ellen. Ennek végrehajtását — az ügy sürgösségére való tekintettel — augusztus 19-re tüzték ki. A borzalmasan megkínzottak a siralomháznak berendezett református imaházban várták sorsuk beteljesedését.

Georgescu irányításával megszerzte folytak az inkvizíciós eljárások. Gyöngyösön pl. augusztus 8-án a következő személyeken hajtották végre a halálos ítéletet: Reiszmann Herman gazdatiszt, Zunker Sándor magántisztviselő, Tóth Géza hentes, Dávidné sz. Lux Katalin, Donovan János földmunkás, Palesó Antal ácsmunkás, Kiss Antal napszámós. Az egri kilenceken nem merték végrehajtani a halálos ítéletet, de a rendelkezés jogát maguknak tartották fenn.

A román katonai törvényszék mellett teljes kapacitással működött a magyar különítményesek bandája. A halálra szánt letartóztatottaknak a legkegyetlenebb tortúrát kellett elszenvedniük. Olyan állati kegyetlenséggel kínozták őket, hogy jajkiáltásuk messze elhangzott az éjszaka csendjében. Volt aki belehalt a kínzásba, volt aki megörült.

Eger volt a gyűjtőhelye a megszerzte letartóztatott forradalmároknak. Október elején már 550 személy került bíróság elé. Ezeket a szerencsétleneket még a törökorkorból fönmaradt pincebörtönökbe zsúfolták, ahol még ülhely sem jutott mindenkinek. Október végére már 800–900 fő volt letartóztatva. A román katonai parancsnokság mindezek mellett 200 ezer kék koronában megfizetett hadisarcot is vetett ki Eger városára.

A Népszava 1919 novemberi száma több hírből számolt be ezekről az emberi borzalmakról. „A „nyújtónak” nevezett cellában Solyom Petiék vallattak. A gúzbakötötték fejére katonai hátizsákot húztak, hogy jajkiáltásukat fölfogják.”

A hírheft 4039/1919. sz. rende-

let 7-ik paragrafusára kimondta, hogy „...a kommunista bűnügyek gyorsított eljárás szabályai szerint folytatódnak. Az ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs.”

1919. december 1-jéig mintegy 700 kommunistát fogtak perbe a tömeges kivégzések mellett. A forradalmárok soraiban munkások, parasztok, törvényszéki bíró, orvos, tanár, tisztviselők voltak, sőt a 23 éves Elefánt József katolikus pap, akit a románok augusztus 14-én kivégeztek. Olyan fékevesztett volt a terror, hogy az antant hatalmak munkásai tömegtüntetéssel követelték a franciák, a románok és szerbek távozását magyar földről.

Megsokallták ezt a tobzódo terror, az emberi mészárlást a tőkés államok egyes vezető körei, neves közéleti személyiségek, tudósok, akik jegyzékben tiltakoztak a nemzetvesztő politika ellen. 1920-ban még aratott a halál és a bakó a megyében, a különítményesek garázdálkodásai nyomán. Nemez Józsefet, aki 1920. május 2-án leverte a gyöngyösi ellenforradalmat, kötél általi halálra ítélték és július 20-án kivégezték. A klérus sajtóját elképesztette ennek embernek bátor halála, az hogy „...a megbánás legcsekélyebb jele nélkül lépett az akasztófa alá...”

A Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége fölhívással fordult a nemzetközi proletariátushoz a magyar munkások érdekében: „A tisztibandák sokezer embert előzetes bírói eljárás nélkül lemészároltak. Ezek pusztulnak el, lassú halállal a táplálkozás elégtelensége miatt és betegség következtében. Aki a különítményesek kezébe kerül, elveszett ember. Áldozataikat megskalpolták, karjukat, lábukat eltörlik és arra kényszerítik őket, hogy saját ürüleküket megegyék, vagy emberi húst egyenek. A férfiakat kiherélik vagy nemi szervüket kövel összezsúzzák. Férjüket és apákat a feleségek és gyermekeik szeme láttára gyilkoltak le. Asszonyokat és lányokat, férjüket és apjuk szeme láttára becstelenségük meg.”

A börtönök népe Kelet fölé várt a szabadítót. Az egri megyeház börtönének ismeretlen poétája, versének egyik strófájában így írt: „Istenem, istenem! beszézz álló isten! / Hamisak törvénye, téged mért nem ismer! / Mért nem sújt le rájuk, bosszuló villámod. / A sok gazember közt tennél igazságot!”

LENGYEL MÁRIA

Eszembe jutott, ahogy szeptemberben sorakoztunk a folyosón, a zöld olajfestékekkel bemázolt fal mellett, és halkan megállt mellettünk az igazgató. Azt hittem, meg akar szidni valamiért. Amikor kihúzott a sorból, és szinte suttogva ráparancsolt: „Gyere velem!” — megrémültem. Pedig jószágos arcot vágott, de volt valami a szemében, a hangjában, ami megijesztett.

Bevitt az irodába, leült az íróasztala mögé. Ott álltam a parketton, és alig kaptam levegőt az ijedtségtől. Anyu munkahelyét és telefonját kérdezte. Azt hittem, kicsapnak valamiért. Aztán kicsúszott a száján Zolika neve, és akkor arra gondoltam, hogy ő csinált megint valami rosszat. Meg akartam kérdezni, hogy mit, de közben fölvetta a kagylót, és tárcsázni kezdte Anyu számát. Soká tartott, míg Anyut előkerítették a gyógyszerárban. Akkor bemondta az igazgató a telefonon: „Valószínű az Ön fiúgyermek, Verthelyi Zoltán is a balesetet szenvedettek között van”. Közben rám nézett.

Hallottam, hogy Anyu felsikolt: „És súlyos? Súlyosan megsérült? Hol van? Hol van most? Halló, halló...”

Az igazgató kínos lassúsággal felelt: „A rendőri vizsgálat még tart. Arra kértek, hívjam Önt haza, a lakásán már keresték, de nem találtak otthon senkit. Ismét keresni fogják. Alig egy óraja történt a dolog. Pontosan fél háromkor. A kórháznál lakók értesítették a rendőrséget. Többet én sem tudok. A kislányt is hazaküldöm. Feltételezhetően mennyi idő alatt ér haza?”

Anyu egyre azt kérdezte, hogy hol van most a gyerek? Miféle baleset történt? De az igazgató csak a kérdést ismételte: „Mennyi idő alatt ér haza?”

„Nyugodjék meg, asszonyom — mondta végül —, ami történt, megtörtént. Már nem

Eszembe jutott az a nap...

lehet változtatni rajta. Fejezzük be a beszélgetést, hogy mielőbb hazaérhessen.”

— Mi történt Zolikával? — kérdeztem, amikor letette a kagylót. — Kórházban van?

— Menj haza szépen. Mária néni már kihozta az osztályból a holmidat. Várnak rád a rendőr elvtársak.

— A Nagymamának nem lehetne telefonálni? — Féltém egyedül hazamenni. Mit mondjak a rendőröknek? Hisz azt sem tudom, hogy mit csinált Zolika? Mikor elindultam az iskolába, még nem volt otthon. Kikészítettem az ebédjét, és írtam neki egy cédulát, hogy tanuljon. De megint nem fogadott szót, ha a kórházban baleset érte. Nagyon rossz gyerekek, igaz, még csak negyedikes.

— Tudod a számát? — Bemondtam az iroda telefonját, ahova a Nagyí dolgozni járt. Az igazgató szótlánul tárcsázott, majd odaintett, és a kezembe nyomta a kagylót. Felállt, átment a tanárba. Mária néni jelent meg az ajtóban, kezében a táskám. Türelmesen és szánakozva nézett rám. Talán ezért fakadtam sírva, amikor a Nagymama megszólalt a telefonban.

— Kérlek, gyere azonnal haza, az Öcsivel nagy baj történt. Rendőrök várnak otthon. Anyunak és nekem is haza kell mennem.

Nagymama megparancsolta, hogy menjek eléje a villamosmegállóhoz. Előbb ellenkezni akartam, de aztán örültem. Így nem nekem kell beszélnem a rendőrökkel. Nagyon megkönnyebbültem.

Mária néni a hátamra adta a táskát. Ez nagyon szokatlan volt egy tanártól. Éreztem, hogy tud valamit, amit én nem, de most már

nem is akartam tudni. Futottam a Nagyí elé. Milyen jó, hogy megbeszéljük ezt a találkozást.

A második villamossal megérkeztem. Nagyon sápadt volt, a szemüvege folyton lecsúszott az orráról. Ez akkor történik velem, ha ideges.

— Mit csinált megint az a rosszcsont? Jaj, hogy egyedül kell otthon hagyni egy ilyen gyereket! Beszéljél vele délben?

Úgy siettünk, hogy égett a torkomban a levegő.

— Nagyon nagy bajt csinált, ha rendőrök is vannak... Ha ezt szegény anyád megtudja...

A ház előtt egy szürke autó állt, az oldalához támaszkodva két rendőr cigarettázott. Nagymama megállított a kerítésnél, és a kocsához sietett. Rövid beszélgetés után a rendőrök kinyitották előtte a kocsí hátsó ajtaját. Szígorúan intett nekem, hogy menjek haza. Odafutottam, hogy vigyenek el engem is. Nagyí gyors mozdulattal beült, és határozottan szólt rám:

— Várd otthon anyádat.

— Hova mentek? Hol van a Zoli?

A fejével jelezte, hogy majd később. A kocsí a kórháza felé kanyarodott. Kicsi, félbevágott domb volt a kórháza, amiből régebben szekérszám hordták a murvát. Körülötte fenyőerdő. Mindkét oldalán házak sorakoztak. Régi, földszintes, verandás házak, kopár udvarokkal, néhány foltos törzsű fenyővel.

Szígorúan tilos volt ott játszaniuk. A kórházban magasán lyukak voltak, barlangok. A fiúk szerettek felmászni. Veszélyes, omladékos volt az elhagyott bánya fala. Biztos leesett

onnan, és eltörhette a lábát. A barlangokban állítólag még ma is találnak háborúból ottmaradt robbanóanyagokat, fegyvereket. Lesz kikapsz, csak hozza haza őt a Nagyí. Nem nagyon bántam, hogy nem vitt magával, pedig szeretek autózni.

Fölmentem, kipakoltam. A konyhában látszott, hogy járt itthon a Zolika. Megint nem vett ki tányért, hanem a lábából evett, még a kanalat is bent hagyta a krumplifőzelékben. Nem rakodtam el, hogy megmutathassam Anyunak. Mindig sok volt az Öcsi rovásán, de Anyu nagyon elnéző volt hozzám.

Nagymama érkezett haza először. Betessékelt a rendőröket a hallba. Én is le akartam ülni, de megismogatta a fejemet, és megkért, hogy menjek a szobánkba. Ott is nagy felfordulást hagyott Zolika, de nem csináltam rendet, hanem az ajtóhoz bújtam és hallgatóztam. Mikor megjötték, észrevettem, hogy a Nagymama szeme ki van sírva.

Nagymama halkan válaszolgatott, a rendőrök egy-egy szót hangosabban mondtak. Az egyik diktált, a másik írta a jegyzőkönyvet. Néha elkaptam egy félmondatot: „minden kétséget kizáróan”, vagy „a helyszíni szemle is megerősítette”. Furcsa szavak voltak.

Feszülten vártam. Tudtam, hogy bármelyik pillanatban megjöhet Anyu, és neki el kell hogy mondják, mi történt. Ó biztos nem tud úgy viselkedni, mint a Nagyí, aki most is egyenesen tartotta a fejét.

Anyu hangosan zokogva rontott be a lakásba. Már mindent tudott, a környéken elterjedt a három gyerek halálhíre. Nagymama nyakába borult, együtt jajongtak. Én is kiszaladtam, hozzájuk bújtam és sírtam.

A rendőrök kimentek az erkélyre. A jegyzőkönyv még nem volt kész.

MEZEY KATALIN